

Jog- és államtudomány

HOLLÁN MIKLÓS–VENCZEL TÍMEA*

A hivatali vesztegetés büntetendősége a jogtudatban: ismeretek és vélemények

*The Criminalisation of Active Bribery of Public Officials:
A New KOL Research in Hungary*

ABSZTRAKT

„Büntetőjogunk szabályozási újdonságai – a jogtudatban” című hároméves projekt egyik célja a laikusok büntetőjogra és ezen belül annak szabályozási újdonságaira vonatkozó ismereteinek és véleményeinek felmérése volt. Ebben a cikkben a szerzők a kutatás keretében felvett kérdőív hivatali vesztegetéssel kapcsolatos kérdéseire adott válaszait elemzik. Ezek alapján megállapítható, hogy az átlagembernek a büntetőjognak erről a részéről töredékes ismeretei vannak. Ennek oka részben az, hogy a válaszadók – a jogi szabályozás differenciálásához képest – általában sematikus ismeretekkel rendelkeznek a témában. Az viszont nem igazolódott, hogy a jogismeret alakításában társadalmi-gazdasági tényezők, illetve a médiafogyasztás közrehatna. Az ismereti kérdésekre adott válaszokat elsősorban a válaszadók büntetendőséggel kapcsolatos véleményei befolyásolják. Az emberek ismeretei jobban tükrözték a korábban hatályos szabályozást, mint a jelenleg hatályosat. Ennek oka azonban nem feltétlenül a régebbi szabályozás jobb ismerete, hanem az, hogy az jobban összhangban van a válaszadók jogi distinkciókkal szembeni érzékletlenségével.

Kulcsszavak: büntetőjog, jogtudat, felmérés, hivatali vesztegetés

ABSTRACT

The aim of the three-year project “Novelties of Criminal Law in Legal Consciousness” was to measure the knowledge and attitudes of lay people concerning criminal law including regulatory novelties with a questionnaire-based survey. In this paper, the authors analyse the responses to questions related to active bribery of public officials. The research has verified our hypothesis that the average person has a fragmented knowledge even about this sector of criminal law. However, this is partly due to the fact that the respondents – compared to the differentiation of the legal reg-

* Dr. Hollán Miklós, tudományos főmunkatárs, Társadalomtudományi Kutatóközpont Jogtudományi Intézet, Budapest; egyetemi docens, NKE Rendészettudományi Kar; e-mail: hollan.miklos@tk.mta.hu. Venczel Tímea, PhD-hallgató, Eötvös Loránd Tudományegyetem TáTK; a kézirat benyújtásakor tudományos segédmunkatárs, Társadalomtudományi Kutatóközpont Jogtudományi Intézet, Budapest; e-mail: venczel.timea@tk.mta.hu.

ulation – usually have schematic knowledge on the topic. The answers were strongly influenced by attitudes towards this type of criminality. It was not substantiated, however, that this knowledge is substantially affected by socio-economic factors, by media consumption or by encountering criminality. Our hypothesis regarding the novelty of regulation has been only partially proven: there are more than three times more people whose answers reflect the old regulation than the new one. However, this was not necessarily due to actual knowledge of the older regulation, but rather to the fact that it was more in line with respondents insensitivity to legal distinctions.

Keywords: criminal law, legal consciousness, survey, official bribery

A tanulmány a „Büntetőjogunk szabályozási újdonságai – a jogtudatban” című, hároméves empirikus kutatási projekt azon eredményeit mutatja be, amelyek a hivatali vesztegetés büntetőjogi szabályozásának lakossági ismeretével és a laikusok arról alkotott véleményével kapcsolatosak. A hivatali vesztegetés témaköre empirikus jogtudat-vizsgálatunk „állatorvosi lova,” hiszen a kérdés büntetőjogi szabályozása 2013-ban alapvetően megváltozott, ilyen esetek a mindennapi életben gyakran előfordulnak, sőt a médiában is megjelennek, illetve erre irányuló kérdést egy korábbi (negyven évvel ezelőtti) hasonló kutatás is tartalmazott. Így a téma nemcsak arra alkalmas, hogy annak kapcsán bemutassuk a büntető rendelkezésekre vonatkozó jogtudat egy fontos szegmensét, hanem arra is, hogy következtetéseket vonjunk le a szabályozási változásoknak a lakosság jogismeretében való tükröződéséről, illetve a jogtudat változásairól is.

1. Kutatási előzmények

1.1. A jogtudat vizsgálatának főbb tendenciái

Marc Hertogh a jogtudat-kutatások kétféle hagyományát különbözteti meg: 1. a *Roscoe Pound*tól eredeztethető amerikaiit, amelynek fókuszában az írott jog áll, még akkor is, ha a valóságos jogot kutatja, tehát szempontja a jogászé; 2. az *Eugen Ehrlich*hez köthető európaiit, amely a társadalom felől közelít, és arra keresi a választ, hogy mit tartanak az emberek jognak.¹

A legtöbb empirikus kutatás az 1970-es évekig abból indult ki, hogy (elsősorban az írott) joggal kapcsolatos ismeretek és attitűdök mérhetők, így a leggyakrabban alkalmazott módszerük a nagymintás felmérés (*survey*) volt. Ez volt a későbbi KOL (*knowledge and opinion about law*) irányzat, azaz a joggal kapcsolatos ismeretek és vélemények mérése.

Ezzel szemben az elmúlt évtizedekben a kutatók, abból kiindulva, hogy a jogrendszerek nemcsak egyszerűen „társadalmi tények, amelyek hatással vannak a társadalomra” (jog és társadalom), hanem inkább azok a társadalom egy bizonyos vonatkozására használható címkék (jog a társadalomban), elsősorban annak kutatására fókuszáltak, hogy az embereknek milyen elképzeléseik vannak a jogról és a jogi

¹ HERTOGH, Marc: A European Conception of Legal Consciousness: Rediscovering Eugen Ehrlich. *Journal of Law and Society*, 2004/4. (<https://doi.org/10.1111/j.1467-6478.2004.00299.>)

intézményekről. Ez utóbbi kutatások módszertanát, ellentétben a KOL-kutatásokkal, a leíró etnográfiai módszer jellemzi.²

Engel a jogtudatnak (*legal consciousness*) két alternatív jelentését különbözteti meg: 1. jogi kompetencia vagy jogismeret; 2. a jog imázsa vagy percepciója.³ Ezzel összhangban Hertogh szerint a legtöbb, jogtudatot vizsgáló tanulmány két, alapvető kérdésre koncentrált: „*Ismerik az emberek a törvényt?...Azonosulnak az emberek a törvénnyel?*” A jogtudat ezen elemeinek összefüggéséhez kapcsolható az általa kidolgozott modell a normatív profilokról.⁴ Hertogh létrehozott egy elemzési keretet, a *négy normatív profilt*, amely segít abban, hogy leírjuk az emberek joghoz való viszonyát. Hertogh a két kérdést az alábbi 2×2-es mátrixba transzformálta:

1. táblázat: A négy normatív profil⁵

		ISMERET	
		+	-
AZONOSULÁS	+	Tájékozott azonosulás: <i>Legalisták</i>	Tájékozatlan azonosulás: <i>Lojalisták</i>
	-	Tájékozott elidegenedés: <i>Cinikusok</i>	Tájékozatlan elidegenedés: <i>Kívülállók</i>

Az első kérdést a jogi elidegenedés kognitív dimenziójának tekinti, és a vízszintes tengelyre teszi. A második kérdés a normatív dimenziót fejezi ki, és a függőleges tengelyen kap helyet. A négyzet négy cellája különböző profilokat fejez ki.

Hertogh először is leszögezi, hogy ez a modell, csakúgy, mint más elemzési keretek, leegyszerűsíti a valóságot. Minél mélyebbre ásunk, minél tovább cizelláljuk, annál kifinomultabb képet kaphatunk. Például, előfordulhat, hogy ugyanaz az ember más profillal rendelkezik a különböző jogágak területén, különböző témákban vagy éppen életének egy másik szakaszában.

A modell azonban nemcsak arra alkalmas, hogy különböző társadalmakat, csoportokat hasonlítsunk össze, hanem arra is, hogy különböző jogágakat vessünk egybe.⁶ A jogtudattal foglalkozó kutatásokban ugyanis már korábban is felmerült a jogági fókusz szükségessége, így Engelnél is: „*A jog különböző területeihez más percepciók, értelmezések és viselkedések kapcsolódnak, így ezeket külön kell válsztanunk a jogtudatkutatásokban is.*”⁷

² HERTOIGH (2004): i. m., 461.

³ ENGEL, David M.: How Does Law Matter in the Constitution of Legal Consciousness? In: Garth, Bryant G.–Sarat, Austin (Eds.): *How Does Law Matter?* Northwestern University Press, Chicago, 1998, 119.

⁴ HERTOIGH, Marc: Loyalists, Cynics and Outsiders: Who are the Critics of the Justice System in the UK and the Netherlands? *International Journal of Law in Context*, 2010/1, 15–16.

⁵ HERTOIGH (2010): i. m., 16.

⁶ HERTOIGH, Marc: *Nobody's Law: Legal Consciousness and Legal Alienation in Everyday Life*. Palgrave Macmillan, UK, 2018, 60.

⁷ ENGEL: i. m., 140.

1.2. A büntetőjog tudatára (is) irányuló hazai kutatások

A hazai kutatások közül azokat a hazai kutatási előzményeket vettük figyelembe, amelyek – legalább részben – a büntető jogszabályok ismeretét kvantitatív eszközökkel (lehetőleg országos reprezentatív mintán) mérték. A három kritérium együttesen nagymértékben korlátozta merítésünket, különösen azért, mert a büntetőjogi vonatkozású témák az 1960-as, 1970-es években voltak a kutatások középpontjában.⁸ A rendszerváltás óta eltelt időszakban kevés országos reprezentatív kutatás készült, amely a törvények ismeretét vizsgálta.⁹ *Gajdusчек és Fekete Kulcsárnak* az 1965-ös kérdéseiből ismételt meg néhányat, de azok egyike sem büntetőjogi.¹⁰ *H. Szilágyi és Gajdusчек* viszont 2015-ben négy büntetőjogi kérdést tett fel, amelyek pedig *Sajó* 1986-os kérdésein alapultak.¹¹ Minderre figyelemmel mi is *Kulcsár Kálmán*¹² és *Sajó András*¹³ kutatásait használtuk fel kutatásunk előzményeként.¹⁴

Sajó és munkatársai is az ismeretek és vélemények komplex vizsgálatát végezték el, amikor két kérdést tettek fel egy-egy esetről. Az egyik arra vonatkozott, hogy a válaszadó szerint mi a „hivatalos álláspont,” ezt nevezték szubjektív hivatalos büntetendőségnek. A másik kérdés a válaszadó úgynevezett személyes véleményét tudakolta.¹⁵

Kulcsár kutatásainak alapkérdése a jogismeret szintje és az azt befolyásoló tényezők feltárása volt. Többek között az is a kutatási kérdések között szerepelt, hogy jogágak és jogszabályok között van-e különbség a jogismeret tekintetében.¹⁶ *Kulcsár* azt is megállapította, hogy a büntetőjogban található a legtöbb olyan cselekvés,

⁸ A szakirodalmi háttér feltérképezéséhez felhasználtuk az elmúlt több mint fél évszázad jogtudat-kutatásait összefoglaló két tanulmányt. FEKETE Balázs–H. SZILÁGYI István: *Jogtudat-kutatások a szocialista Magyarországon*. In: H. Szilágyi István (szerk.): *Jogtudat-kutatások Magyarországon 1967–2017*, Pázmány Press, Budapest, 2018, 19–62.; GAJDUSCHEK György: *Empirikus jogtudat-kutatás Magyarországon 1990 után*. In: H. Szilágyi István (szerk.): *Jogtudat-kutatások Magyarországon 1967–2017*, Pázmány Press, Budapest, 2018, 63–96. A magyar jogtudat-kutatások alapos elemzését adja H. SZILÁGYI István: *Kísérlet a magyar jogtudat-kutatások elméleti és módszertani kérdéseinek áttekintésére*. *MTA Law Working Papers*, 2020/12. <https://jog.tk.mta.hu/mtalwp/kiserlet-a-magyar-jogtudat-kutatasok-elmeleti-es-modszer-tani-kerdeseinek-attekintesere> (2020. 09. 17).

⁹ A *Kelemen László* által vezetett longitudinális kutatás inkább magára a jogra és annak értékelésére, valamint az igazságszolgáltatásra vonatkozó közvélemény alakulását vizsgálta a 2010 és 2018 közötti időszakban. KELEMEN László: *Miként vélekedünk a jogról?* Line Design, Budapest, 2010.; H. SZILÁGYI István–KELEMEN László: *Miként vélekedünk a jogról?* Szociálpszichológiai kutatás 2018. HVG–ORAC, Budapest, 2019.

¹⁰ GAJDUSCHEK György–FEKETE Balázs: *A jogismeret változása az elmúlt közel fél évszázadban*. In: H. Szilágyi István (szerk.): *Jogtudat-kutatások Magyarországon 1967–2017*, Pázmány Press, Budapest, 2018, 173–220.

¹¹ H. SZILÁGYI István–GAJDUSCHEK György: *Nevelés és büntetés*. In: H. Szilágyi István (szerk.): *Jogtudat-kutatások Magyarországon 1967–2017*, Pázmány Press, Budapest, 2018, 221–238.

¹² KULCSÁR Kálmán: *A jogismeret vizsgálata*. MTA JTI, Budapest, 1967.

¹³ SAJÓ András–SZÉKELYI Mária–MAJOR Péter: *Vizsgálat a fizikai dolgozók jogtudatáról*. MTA ÁJTI, Budapest, 1977.; SAJÓ András: *Jogtudat, jogismeret*. MTA Szociológiai Intézet, Budapest, 1983.; SAJÓ András: *Látszat és valóság a jogban*. KJK, Budapest, 1986.

¹⁴ A számunkra legfontosabb kutatási előzményeket egy külön cikkben áttekintettük. VENCZEL Timea: *A hazai jogtudat-kutatás előzményei – a büntetőjogi rendszerünk megújulása kapcsán*. *Állam- és Jogtudomány*, 2018/4, 91–107.

¹⁵ SAJÓ–SZÉKELYI–MAJOR: i. m., 41.

¹⁶ KULCSÁR: i. m., 7

amelynek morális szabályozását (is) ismeri a közvélemény. *Kulcsár* szerint az egyik oka annak, hogy a büntetőjogot jobban ismeri a közvélemény, az, hogy erről mindenki nagyjából egyforma mértékben tájékozódik a médiából, társadalmi helyzetől függetlenül.¹⁷

Sajó és munkatársai három jogterületet vizsgáltak: büntető-, polgári és alkotmányjogi ismeretet. *Kulcsárhoz* hasonlóan ők is úgy találták, hogy leginkább a büntetőjogot ismerték a megkérdezettek, és ennek okát szintén abban látták, hogy a bűncselekmények iránti nagy érdeklődést a média és a művészetek nemcsak kielégítik, de táplálják is. *Sajó* ezt később úgy pontosította, hogy

„az ismeretszint-különbség a büntetőjog javára akkor mutatkozik, ha a jogszerű-jogszerűtlen dimenziójára korlátozott feleletekkel dolgozunk. A büntetőjoghoz tartozó büntetési rendszer, a szándék megítélése, a cselekmények súlyossági rangsora kapcsán már korántsem ilyen egyértelmű a helyzet.”¹⁸

Kulcsár másik feltételezése az, hogy a különböző társadalmi rétegek között akkor van különbség az ismeretben, ha különbség van a jog és az általános erkölcsi norma között, vagy még inkább, ha olyan cselekményről van szó, amelyet utóbbi nem szabályoz.

„Azokkal a kérdésekkel kapcsolatban, ahol a válaszok nem jogismeretet fejeznek ki elsősorban, hanem általános tudati állapotot, mégpedig olyan tudati állapotot, amelyre valamelyik főbb társadalmi réteghez való tartozás nem sok hatással van, szinte kísértetiesen egyező válaszokat kapunk.”¹⁹

Sajó is megállapítja, hogy törvényismeret és iskolázottság között akkor nincs összefüggés, ha „a kérdésre vonatkozó ismeret forrása a társadalmi gyakorlat.”²⁰

A szabályozás újdonságának mérése csak érintőlegesen szerepelt *Kulcsár* kutatási tervei között. A témák, illetve kérdések kialakításánál volt „néhány olyan kívánság egy-egy jogág képviselői részéről, hogy próbáljunk adatokat szerezni az újabb – különösen a régi szabályozással ellentétes vagy attól eltérő – jogszabályok ismeretéről.”²¹ *Sajónál* is felmerült már az a probléma, hogy milyen jelentősége van az eltelt időnek, amióta egy új törvény, jogszabály hatályban van, azaz megismerhető. *Sajó* így utal rá:

„az adatfelvétel időpontjában folyó büntetés-végrehajtási reformok szempontjából különös jelentőséget nyert az ún. határozatlan ideig tartó szabadságvesztés intézménye. A kérdés érdekességét az adja, hogy egy, a mindennapi információktól távolabb eső, új megoldásról van szó, ahol a jogtudat 'kreativitása' a pozitív jog befolyásától még érintetlen állapotban rögzíthető.”²²

¹⁷ KULCSÁR: i. m., 21

¹⁸ SAJÓ (1986): i. m., 286.

¹⁹ KULCSÁR: i. m., 21.

²⁰ SAJÓ (1983): i. m., 149.

²¹ KULCSÁR: i. m., 9.

²² SAJÓ (1983): i. m., 144.

Kulcsár Kálmán 1965-ben felvett kutatásában a hivatali vesztegetésre vonatkozó jogismereti kérdés is szerepelt, amelyet a későbbiekben – a saját kutatási eredményeinkkel való összevetéskor – mutatunk be.

1.3. Empirikus kutatások a vesztegetésről

Az üzleti életben tapasztalható korrupciós jelenségekkel kapcsolatos, korábbi hazai empirikus vizsgálat

„jellemző kérdésfelvetései – mind a lakossági, mind a vállalati mérések során a következők voltak: a hivatali vesztegetés percepciója, a hivatali vesztegetés jelenségek jellemző területei, szereplői, a hivatali vesztegetés elleni harc lehetséges szereplői; a hivatali korrupcióban való személyes tapasztalatok, érintettség és annak hatásai; a hivatali vesztegetés definíciója.”²³

Ez a vizsgálat is kitért arra a jelen kutatás szempontjából alapvető kérdésre, hogy az emberek mit tekintenek hivatali vesztegetésnek: ennek kapcsán szintén szituációkról kellett nyilatkozniuk a válaszadóknak, hogy azok korrupciós helyzetek-e vagy sem. A megkérdezettek több mint fele korrupciónak tekintett minden olyan tevékenységet, amikor tisztviselők, vagy politikusok jutalék (hálapénz) ellenében „becsukják a szemüket,” vagy éppen a korrumpáló javára döntenek. Egyébként az egészségügyet és a rendőrséget tekintik a legtöbbször a hivatali vesztegetéssel legfertőzöttebb területeknek.

A *Transparency International* a hivatali korrupció érzékelési indexet (*Corruption Perceptions Index – CPI*) 12 szervezet 13 felmérése és értékelése felhasználásával készíti el. Ebben szakértők és üzletemberek megkérdezésének eredményeként állapítják meg az egyes országokban a közszektor korrupcióját, az állami intézményrendszer, a gazdaság és a társadalom fertőzöttsége alapján. 2018-ban 180 országról volt elérhető adat, Magyarországot 10 különböző alindex alapján vizsgálták. Hazánk 2018-ban 46 pontot szerzett a 0 ponttól (a leginkább korrumpált ország) 100 pontig (a hivatali vesztegetéssel a legkevésbé fertőzött ország) terjedő skálán, és ezzel a 180 országot vizsgáló felmérés 64. helyére került.²⁴

Értelmezési probléma sejjik fel az Európai Unió 2013-ban lefolytatott és 2014-ben publikált, korrupcióra vonatkozó Eurobarométer felmérésében.²⁵ E szerint a válaszadók 89 százalékának megítélése szerint a hivatali vesztegetés problémája jelentősen elterjedt Magyarországon. Ez meghaladja az európai átlagot (76%). A felmérés adatai azt mutatják, hogy a magyar válaszadók – bár a korrupciót jelentős problémának tartják – mindennapi életük során személyesen mégis kevésbé érinti őket

²³ SZÁNTÓ Zoltán–TÓTH István János: Üzleti korrupció Magyarországon – többféle nézőpontból, 2008, 10. <https://transparency.hu/wp-content/uploads/2016/05/Üzleti-korrupció-Magyarországon-többféle-nézőpontból.pdf> (2019. 12. 10).

²⁴ CPI, 2018. <https://transparency.hu/adatok-a-korrupcióról/korrupcio-erzekelesi-index/cpi-2018/> (2019. 12. 10).

²⁵ Special Eurobarometer 397, 2014. http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/archives/ebs/ebs_397_en.pdf (2019. 12. 10).

(19%), mint ami európai átlagban megfigyelhető (26%). Ugyanakkor az érintettektől az európai átlagot (4%) meghaladó mértékben (13%) kértek vagy vártak el fizetést, amikor a kérdőívben említett egyes szolgáltatásokat igénybe vették a felmérést megelőző 12 hónapban. Mindez arra utalhat, hogy az átlagember nem minden esetben azt érti korrupciónak, amit mindennapi életében tapasztal. A közvélemény tisztában van azzal, hogy a hivatali vesztegetés nem jó, sőt esetenként bűncselekmény, de azzal nem feltétlenül, hogy az is annak számít, amikor ő valamilyen ajándékkal kedveskedik az ügyintézőnek egy kérelem benyújtásakor.

A 2019-es Eurobarométer adatai szerint a magyarok a legelfogadóbbak a korrupciónak iránt az Unióban. Vannak azonban szocio-demográfiai különbségek. A fiatalabbak, a diákok, a községek lakói valamivel magasabb arányban tartják elfogadhatatlannak a korrupciót. A kutatásból az is kiderül, hogy az érintettség viszont növeli a jelenség elfogadásának valószínűségét.²⁶

A *European Council on Foreign Relations* nevű európai kutatóintézet 2019-es közvélemény-kutatása szerint a magyarok közel háromnegyede (72%) említette a korrupciót a legnagyobb hazai problémák között.²⁷ Ezzel a görögök után (78%) a második, ezt a problémát a legnagyobb számban említő ország voltunk a megkérdezett 14 európai uniós ország közül.

2. A hivatali vesztegetés büntetőjogi szabályozásának bemutatása

Minden jogtudat-vizsgálat megtervezése és eredményeinek elemzése is szükségképpen feltételezi a kapcsolódó jogi szabályozás bemutatását. Mivel kutatásunk a jogtudat változására koncentrál, kiemelkedően fontos a korábbi és a hatályos szabályozások eltéréseinek bemutatása. A jogi szabályozás elemzése – és ez a hivatali vesztegetés esetén különösen igaz – nem ragadhat le a törvényi szövegek szintjén, hanem annak a joggyakorlat álláspontjára is figyelemmel kell lennie. Mivel a kutatásunk a szabályozással kapcsolatos lakossági véleményeket is vizsgálja, szükségesnek tartottuk, hogy kitérjünk azokra a szakirodalmi javaslatokra is, amelyek a hivatali vesztegetéssel kapcsolatos büntetőjogi szabályozás reformjára vonatkoznak. A következőkben tehát áttekintjük, hogy a korábbi hasonló kutatás idején (az 1960-as évek elején), illetve a jelen kutatásban vizsgált, releváns időpontokban (2008-ban, illetve 2018-ban) miként szabályozta a büntetőjogunk az aktív hivatali vesztegetést.

Az 1961. évi V. törvény (1961. évi Btk.) alapján (többek között) az volt büntetendő, aki *„hivatalos személynek vagy reá tekintettel másnak a hivatalos személy hivatali működésével kapcsolatban olyan előnyt ad vagy ígér, amely a hivatalos személy*

²⁶ Eurobarometer, 2019. <https://ec.europa.eu/comfrontoffice/publicopinion/index.cfm/survey/getsurveydetail/instruments/special/surveyky/2247> (2020. 06. 25.). Egyéb forrás erről: Hajdu Miklós: A fiatalok már nem olyan elnézőek a korrupcióval, mint a magyar társadalom többi része. G7 Adattár, 2020. június 20. <https://g7.hu/adat/20200620/a-fiatalok-mar-nem-olyan-elnezok-a-korrupcioval-mint-a-magyar-tarsadalom-tobbi-resze/> (2020. 09. 17.).

²⁷ ECFR: *A majority of Europe's voters do not consider migration to be the most important issue, according to major new poll*, 2019. https://www.ecfr.eu/article/european_voters_do_not_consider_migration_most_important_election (2019. 12. 10).

*hivatali működését a közérdek kárára befolyásolhatja.*²⁸ A jogirodalom szerint e tényállás alá „nemcsak a konkrét kötelességhez nem kapcsolódó, tehát a hivatalos személynek jövőbeli jóindulatát elnyerni akaró tevékenység vonható, hanem bizonyos feltételek fennállása esetén a kötelesség teljesítésének honorálása is.”²⁹ E tényállás alkalmazásában is érvényesült az a törvényt magyarázat, hogy a „jövőbeli jóindulat elnyerése mellett a hála jeléül adott juttatás is lehet a közérdek kárára befolyásoló hatású, ha a hivatalos személy megajándékozásának szokása az érintett személyek között általánosan ismertté válik.”³⁰

A 1978. évi Btk. eredeti szabályozása is azt rendelte büntetni, „aki hivatalos személynek, vagy reá tekintettel másnak olyan előnyt ad vagy ígér, amely a hivatalos személyt működésében a közérdek kárára befolyásolhatja.”³¹ A jogirodalom szerint e tényállás tekintetében olyan esetek relevánsak, amelyeknél

„akkor, amikor [az előnyt] adják vagy ígérik az előny adónak sem folyamatban, sem kilátásban nincs ügye a hivatalos személynél. Az előny tehát már lezajlott, befejezett olyan ténykedés (eljárás, intézkedés) révén kapcsolódik a hivatalos személy működéséhez, amelyben az előnyt adó ügyszemély volt.”

Ez az elem tehát

„nem az előny adójának célját – tehát egy szubjektív, az alanyi oldalra tartozó mozzanatot – hangsúlyoz, hanem az előny objektív sajátosságát: azt, hogy az előny ígérete és/vagy adása időben hogy viszonyul a hivatalos személy és az előnyt adó közötti hivatalos kapcsolathoz.”³²

A 2001. évi CXXI. törvény úgy módosította az 1978. évi Btk. szabályozását, hogy az felelt hivatali vesztegetésért, aki „hivatalos személy működésével kapcsolatban, neki vagy reá tekintettel másnak jogtalan előnyt ad vagy ígér.” Az aktív vesztegetés ezen alapesete is akkor volt (tanulmányunk vonatkozásában lényeges körben) megállapítható, „ha az előny adása vagy ígérete az ügy érdemi befejezése után, utólagosan történik, anélkül, hogy újabb ügy megindulása kilátásban lenne.”³³

A 2012. évi C. törvény (Btk.) alapján a hivatali vesztegetést az valószínűsíti meg, aki a hivatalos személyt az „adott vagy ígért előnnyel befolyásolni törekszik.” A Btk.-javaslat miniszteri indokolása szerint „ezzel a jogalkotó jelzi, hogy [...] az előny adásának célja a hivatalos személy befolyásolása.”³⁴ Az új törvényi tényállás tehát célzatos bűncselekményt fogalmaz meg.³⁵

²⁸ 1961. évi Btk. 152. § (1).

²⁹ WIENER A. Imre: A hivatali büntettek. KJK, Budapest, 1972, 303.

³⁰ WIENER: i. m., 287, 303.

³¹ 1978. évi Btk. 253. § (1).

³² Bócz Endre: Az államigazgatás, az igazságszolgáltatás és a közélet tisztasága elleni bűncselekmények. In: László Jenő (szerk.): *A Büntető Törvénykönyv magyarázata*. KJK, Budapest, 1986. 738–739.

³³ VIDA Mihály: A közélet tisztaság elleni bűncselekmények. In: Nagy Ferenc (szerk.): *A magyar büntetőjog különös része*. Korona, Budapest, 2005, 415.

³⁴ A Btk.-javaslat 293. §-ához fűzött indokolás.

³⁵ Sinku Péter: A korrupciós bűncselekmények. In: Busch Béla (szerk.): *Büntetőjog II. Különös Rész*. HVG-ORAC, Budapest, 2012, 435.

A Kúria is észlelte, hogy a

„jogalkotó [...] a szabályozáson két helyen változtatott. Egyrészt a Btk. jelentőséget tulajdonít az időbeliségnek, és – a korábbi törvény időtlen, mindenkori elvárásával szemben – kirekesztette a múltbeli, már lezajlott hivatali működésre tekintettel, azt utólag (viszont előzetes ígéret nélkül) díjazó, ellentételező magatartást, és csak a jelenbeli, tehát folyamatban lévő, és a jövőbeni, tehát reménybeli hivatali működést célba vevő, azt elérni szándékozó ellentételezésre, díjazásra korlátozta a büntetőjogi tilalmat. Másrészt ehhez, illetve ennek a jogalkotói szándéknak a megvalósulását biztosítandó többletszándékot rendelt, azaz célzatot, amit – értelemszerűen – bizonyítani kell.”³⁶

A jogalkotó ugyanis „a *'befolyásolni törekszik'* tényállási elemmel jövőbe mutató célzattal egészítette ki a törvényi tényállást.”³⁷

Az „anyagi jogban bekövetkezett törvényi változás lényege tehát, hogy az ügyintézés lezárását követően történt előny adása differenciált megítélés tárgyává vált. Az ügyintézés lezárását követően az előny adása a célzat megállapíthatóságától vagy hiányától független valósíthat meg bűncselekményt vagy – jölehet aktív, ám – nem büntetendő magatartást. Az előny utólagos juttatása – kizárólag az átadó részéről – akkor nem bűncselekmény, ha nem lehet arra következtetni, hogy ezt az ügyfél a hivatalos személy éppen folyamatban lévő vagy jövőbeni tevékenységének befolyásolása célzatával adja.”³⁸

A „hivatali vesztegetés büntetvénye hatályos Btk. szerinti szabályozása eltér az 1978. évi [Btk.] ugyanezen bűncselekményekre vonatkozó különös részi tényállásaitól.” Korábban „a jogtalan előny átadója és elfogadója önmagában az előny átadása révén bűncselekményt valósított meg időbeli korlát nélkül.”³⁹

Ehhez képest „a [...] Btk. szerint az előny elfogadója továbbra is bűncselekményt követ el – hivatali működése alatti és azt követő előny elfogadása esetén is –, az előny átadója viszont a hivatalos személy hivatali működésének befejezése után csak akkor, ha a hivatalos személy tevékenységének befolyásolására vonatkozó elhatározása bizonyított.”⁴⁰

A hatályos szabályozással szemben kritikus, jogirodalmi javaslat szerint az aktív hivatali vesztegetés célzatos szabályozását *de lege ferenda* meg kellene szüntetni. A hivatali működésbe vetett bizalom védelme ugyanis azon előnyök adásának büntetni rendelését is megköveteli, amelyek a hivatalos személy befolyásolását illető látszat felkeltésére alkalmasak (és ezért jogtalanok).⁴¹

³⁶ Kúria Bhar. III. 396/2017., EH 2018. 13., Indokolás [72].

³⁷ Kúria Bhar. III. 396/2017., EH 2018. 13., Összefoglaló rész II.

³⁸ Kúria Bhar. III. 396/2017., EH 2018. 13., Összefoglaló rész III., Indokolás [85].

³⁹ Kúria Bhar. III. 396/2017., EH 2018. 13., Indokolás [73].

⁴⁰ Kúria Bhar. III. 396/2017., EH 2018. 13., Összefoglaló rész II.

⁴¹ HOLLÁN Miklós: *Korrupciós bűncselekmények az új büntetőkönyvben*. HVG-ORAC, Budapest, 2014, 81.

3. A kutatási projekt bemutatása, kérdések és hipotézisek

A „Büntetőjogunk szabályozási újdonságai – a jogtudatban” című hároméves kutatási projektünk célja elsősorban a büntetőjoggal és annak szabályozási újdonságaival kapcsolatos ismeretek és vélemények kérdőíves módszerrel való feltérképezése volt. A kérdőívet 2018. október 12. és 17. napja között vetettük fel – a Medián Közvélemény- és Piackutató Intézet segítségével – országosan a felnőtt magyar népességre reprezentatív mintán. Az adatfelvételre a válaszadók lakásán került sor, strukturált kérdőív alkalmazásával, omnibusz adatfelvétel keretében. Az interjú a kérdezőbiztos felügyelete és segítségével, önkéntes eljárással készült, az ország felnőtt (18 éven felüli) lakosságát reprezentáló 1200 fős mintán.⁴²

Kutatásunk a KOL-kutatások fogalmi keretét és elsődleges eszközét, a kvantitatív adatfelvételt használja. Fő kérdése tehát, hogy az emberek ismerik-e a jogszabályokat, illetve ha tehetnék, megváltoztatnák-e az ismereteik szerinti szabályozást. Ezt indokolja a kutatás fókuszja, azaz egyrészt a büntetőjog azon jellegzetessége, hogy e jogág szabályai között a törvények más jogágakhoz képest nagyobb szerepet játszanak. Másrészt pedig az, hogy a kutatás elsősorban a szabályozási újdonságok ismeretére koncentrál, amely a kutatási módszertanunkat szintén az állami jogra fókuszáló hagyományhoz köti. Kutatásunk így nem módszertani tekintetben, hanem a vizsgált joganyag szelektálásában és vizsgálatának mélységében jelentett újdonságot.

A kérdések a mindennapi életben, illetve a médiában gyakrabban előforduló 12 büntetőjogi témához kapcsolódtak. Ezek köre a vagyoni elleni bűncselekmények büntethetőségi korhatárától az állatkínzásokon át a hálapénz elfogadásáig terjedt. A témaválasztás során az elsődleges szelekciós szempont – a kutatás célkitűzésével összhangban – az volt, hogy az adott témában a büntetőjogi szabályozás az utóbbi évtized(ek)ben változott. Ezen belül is olyan témákat választottunk, amelyekkel a lakosság a mindennapi életben inkább találkozik, illetve amelyek a médiában jobban megjelennek. Figyelemmel voltunk harmadsorban arra is, hogy kapcsolódni tudjunk korábbi hazai kutatásokhoz (elsősorban *Kulcsár* és *Sajó* vizsgálataihoz), így mérni tudjuk majd nemcsak a büntetőjogi szabályok változására vonatkozó jogtudatot, hanem a jogismeret változását is. A hivatali vesztegetés témaköre minden szelekciós kritériumnak megfelelt, így ilyen esetek a mindennapi életben gyakrabban előfordulnak, illetve a médiában is megjelennek, a büntetőjogi szabályozás 2013-ban alapvetően megváltozott, valamint azzal kapcsolatos kérdés *Kulcsár* vizsgálataiban is szerepelt.

Minden témához (a szabályozás komplexitásával arányosan) kettő-négy kérdés kapcsolódott, amelyek egy pontosan meghatározott eset büntetőjogi megítélésére vonatkoztak. Az esetek egyike mindig egy olyan szabályozási elemre vonatkozott, amelynek a jogi megítélése megváltozott. Feltettünk viszont kérdést egy vagy több

⁴² A mintavétel módja többlépcsős rétegzett véletlen eljárás volt. A mintának a véletlen eljárásból adódó kisebb torzulásait az adatok feldolgozása során a népszámlálási adatok alapján a nem, az életkor, az iskolai végzettség és a településtípus szerint négydimenziós súlyozással korrigálták. Jelen elemzéshez is az így súlyozott adatfájlt használtuk.

olyan „kontrollsetre” is, amelyek egy olyan elem ismeretét mérték, amelynek a szabályozása változatlan.

A hivatali vesztegetéssel kapcsolatban a következő két eset megítélését kértük a válaszadóktól:

1. Valaki egy 30 000 Ft értékű ajándékot ad az ügyintézőnek, amikor egy büfé üzemeltetéséhez engedélyt kér egy kormányhivatalban.
2. Valaki egy 30 000 Ft értékű ajándékot ad az ügyintézőnek, miután megkapta az engedélyt a büfé üzemeltetésére a kormányhivataltól.

Ezek közül a második szituáció vonatkozik az új szabályozásra, mivel a Btk. alapján az előny adása, ha az a hivatalos személynek utólagosan (és a további befolyásolás célzata nélkül) történik, már nem minősül bűncselekménynek.

A válaszadóknak ezen esetek kapcsán is egy kérdéspárra kellett válaszolniuk. Egyrészt azt kellett eldönteniük, hogy a leírt cselekmény büntethető-e. Ezen felül arra is választ adhattak, hogy amennyiben ők lennének a jogalkotók, akkor a cselekményt bűncselekménynek nyilvánítanák-e.

A kutatási előzmények alapján azt feltételeztük, hogy az átlagembereknek a hivatali vesztegetés szabályozásáról is hézagosaik az ismereteik. Más büntetőjogi kérdésekhez képest kisebb ismeretszinttel számoltunk arra figyelemmel, hogy e kérdések olyan cselekményre irányultak, amelynek morális elítélése más bűncselekményekhez (lopás, szexuális erőszak, rablás) képest nem annyira egyértelmű (Hipotézis I.).

A szakirodalom alapján azt feltételeztük, hogy más büntetőjogi kérdésekhez hasonlóan a vesztegetésnél sem lesz igazán különbség a szokásos szocio-demográfiai változók (nem, életkor, iskolai végzettség, településtípus, foglalkozás, ideológiai álláspont, vallásosság, anyagi helyzet, háztartás összetétele) alapján (Hipotézis II.).

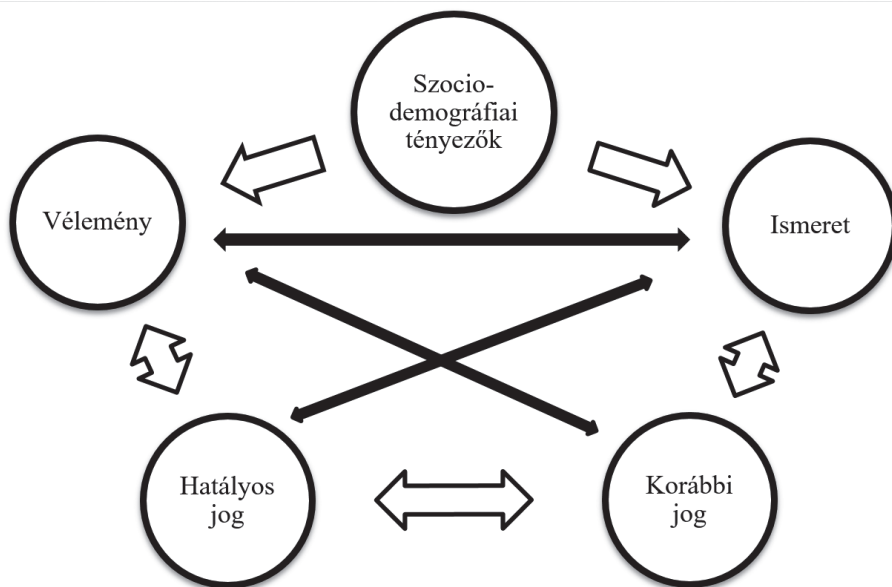
Általános kutatási hipotézisünkkel összhangban a hivatali vesztegetés kapcsán is azt feltételeztük, hogy a régebben hatályos szabályozás ismertebb lesz az emberek körében. Hiszen ennek vonatkozásában nagyobb esélye volt annak, hogy a válaszadó a szabályozásról hallott, vagy azzal valamilyen más módon kapcsolatba került (Hipotézis III.).

4. A kutatási eredmények elemzése

A kutatás eredményeinek elemzése során a hatályos és korábbi jogról alkotott ismereteket és véleményeket, ezek különböző összefüggéseit, valamint szocio-demográfiai meghatározottságát vizsgáltuk. Az elemzés során figyelembe vett tényezők viszonyának áttekintéséhez a következő ábra nyújt segítséget.

4.1. Az ismeretek helyessége

Az előny előzetes adására vonatkozó kérdésre a válaszadók közel fele (47%) válaszolta (helyesen) azt, hogy ezt a jelenlegi törvények büntetik. Ez valamivel alacsonyabb, mint a helyes válaszok átlagos aránya (56%) az összes jogismereti kérdés

vonatkozásában. Ehhez képest többen (58%) tudták (helyesen), hogy nem büncselekmény, ha valaki azután ad egy 30 000 Ft értékű ajándékot az ügyintézőnek, miután megkapta az engedélyt a büfé üzemeltetésére a kormányhivataltól. Ez megfelel a helyes válaszok egész kérdőívre nézve megállapított átlagának.

2. táblázat. Valaki egy 30 000 Ft értékű ajándékot ad az ügyintézőnek, amikor egy büfé üzemeltetéséhez engedélyt kér egy kormányhivataltól. Büntetik-e? (dólt betűvel a hatályos szabályozás)

	Ismeret (%)
<i>Büntetik</i>	47
Nem büntetik	51
Nem tudja	2

3. táblázat. Valaki egy 30 000 Ft értékű ajándékot ad az ügyintézőnek, miután megkapta az engedélyt a büfé üzemeltetésére a kormányhivataltól. Büntetik-e? (dólt betűvel a hatályos szabályozás)

	Ismeret (%)
<i>Büntetik</i>	40
<i>Nem büntetik</i>	58
Nem tudja	2

Az összes válaszadónak mindössze 11 százaléka volt teljes mértékben tájékozott a hivatali vesztegetés hatályos büntetőjogi megítéléséről. Ezzel szemben a lakosság közel fele (48%) úgy tudja, hogy a hivatali vesztegetéssel kapcsolatban egyik felsorolt cselekedet sem bűncselekmény. A másik nagy csoport, a válaszadók több mint egyharmada (37%) viszont mindkét cselekményt bűncselekménynek hiszi. Valószínűsíthető tehát, hogy azok, akik egy kérdésre válaszoltak csak helyesen (összesen 85%), valójában egy sémát követtek: vagy egyik helyzetet sem gondolták bűncselekménynek, vagy éppen ellenkezőleg, mindkettőt.

4. táblázat. Valaki egy 30 000 Ft értékű ajándékot ad az ügyintézőnek, akitől egy büfé üzemeltetéséhez kér engedélyt egy kormányhivatalban. Büntetik-e?

Büntetik		Miután megkapja az engedélyt (%)	
		Nem büntetik	
Amikor kéri az engedélyt	büntetik	37	11
	nem büntetik	4	48

5. táblázat. A helyes válaszok különböző kombinációja

	Ismeret (%)
Csak azt tudja, hogy büntetik, ha valaki az ügyintézéskor ad ajándékot	37
Csak azt tudja, hogy nem büntetik, ha valaki az ügy elintézése után ad ajándékot	48
Mindkettőt tudja	11
Egyiket sem tudja	4
Összesen	100

6. táblázat. Helyes válaszok száma (százalék)

Egy sem	4
Egy	85
Mindkettő	11
Összesen	100

A válaszadók mindössze 15 százaléka gondolja, hogy más megítélés alá esik az engedélykéréskor és az engedély megadása után adott ajándék, tehát az időbeliségben rejlő (a hatályos jogban értékelt) különbség kevesek számára tudatosul. Ennyien (11+4%) tételeztek fel tehát különböző szabályozást a két különböző időben történő ajándékozás esetében.

A hivatali vesztegetésre vonatkozó szabályozás újdonságát, tehát az utólagos előny adását, többen (58%) ismerik helyesen, mint annak változatlan elemét (47%), az előny kéressel egyidejű adását. Ennek magyarázata azonban feltehetően a válaszok sematikussága, mivel azoknak, akiknek a válasza a szabályozási újdonságot tükrözték, négyötöde a másik szituációra is azt mondta (tévesen), hogy azt nem büntetik.

Ha a jogismeretet az aktív hivatali korrupcióra vonatkozó szabályozás egésze tekintetében vizsgáljuk, akkor több mint háromszor annyian vannak, akiknek a válasza a régi szabályozást tükrözik (37%), mint akiké az újat (11%). Ennek oka azonban nem feltétlenül a régebbi szabályozás tényleges ismerete volt, hiszen még ennél is magasabb (48%) azok aránya, akik úgy hiszik, hogy egyik cselekménytípus sem büntetendő, márpedig ez semmilyen tételes jognak sem felel meg.

4.2. A büntetési hajlandóság a vélemények tükrében

A válaszadók közel háromnegyede (73%) büntetné az előny előzetes adását, ha ő lenne a jogalkotó. Valamivel kevesebben, a megkérdezettek kétharmada (67%) büntetné, ha az ajándékozás az engedély megadása után történne.

7. táblázat. Valaki egy 30 000 Ft értékű ajándékot ad az ügyintézőnek, amikor egy büfé üzemeltetéséhez engedélyt kér egy kormányhivatalban. Büntessék-e?

	Vélemény (%)
Büntessék	73
Ne büntessék	25
Nem tudja	2

8. táblázat. Valaki egy 30 000 Ft értékű ajándékot ad az ügyintézőnek, miután megkapta az engedélyt a büfé üzemeltetésére a kormányhivataltól. Büntessék-e?

	Vélemény (%)
Büntessék	67
Ne büntessék	31
Nem tudja	2

4.3. Egyetértés a tételes joggal

Ami a hivatali vesztegetés büntetendőségéről vallott véleményeket illeti, a többség (63%) mindkét felsorolt cselekményt büntetné, nekik tehát a korábban hatályos szabályozással esik egybe a véleményük. Ugyanakkor nem elhanyagolható (22%) azok aránya sem, akik egyik cselekményt sem büntetnék. Ez is mutatja, hogy az előny adásának a tételes jog által értékelt időbelisége a hétköznapi emberek többsége (85%) számára véleményük tekintetében is lényegtelen. Két és félszer többen vannak (11%), akik csak a kéressel egyidejű ajándékozást büntetnék, mint ahányan csak az utólagost (4%). A lakosság előbbi egytizede az tehát, amely teljes mértékben egyetért a jelenlegi szabályozással.

9. táblázat. A két cselekmény közül hányat büntetne? (százalék)

Egyiket sem	22
Egyet	15
Kettőt	63
Összesen	100

10. táblázat. A büntetendőségről alkotott vélemények különböző kombinációja

	Vélemény (%)
Csak a kéressel egyidejű ajándékozást büntetné	11
Csak az engedély utáni ajándékozást büntetné	4
Mindkét esetet büntetné	63
Egyik esetet sem büntetné	22
összesen	100

4.4. Vélemények vs. ismeretek

A következőkben az emberek véleményét a saját elképzelésük szerinti jogi szabályozással vetjük össze. Mindkét szituációnál azok vannak többségben, akik a véleményüknek megfelelőnek ismerik a törvényt (67%) és elenyésző (3%) azok aránya, akik szerint a törvény büntet valami olyasmit, amit ők szívük szerint nem büntetnének.

Ismeret és vélemény között tehát erős egybeesés van, az összefüggés irányára azonban csak következtetni tudunk. Feltételezésünk szerint a tételes jog ismerete helyett sok esetben az adott helyzetről, annak moralitásáról alkotott vélemény vezetheti a válaszadókat akkor is, amikor a jelenlegi szabályozással kapcsolatos ismereteikről kérdezzük őket. A vélemények ugyanis a legerősebben egymással korrelálnak, majd az ugyanarra a helyzetre vonatkozó ismerettel, és utána a másik helyzetre vonatkozó ismerettel. Ez tehát az összefüggések erősrendje: a vélemények sematikusak és nagymértékben befolyásolják a törvényismeretet firtató kérdésekre adott válaszokat.

11. táblázat. *Pearson* korreláció ismeretek és vélemények között⁴³
(Mindegyik korreláció statisztikailag szignifikáns)

Ismeret		Amikor engedélyt kér egy büfé üzemeltetésére a kormányhivattaltól		Miután megkapta az engedélyt a büfé üzemeltetésére a kormányhivattaltól	
		vélemény	ismeret	vélemény	ismeret
Amikor engedélyt kér egy büfé üzemeltetésére a kormányhivattaltól	ismeret	1	0,419	0,714	0,263
	vélemény	0,419	1	0,275	0,645
Miután engedélyt kér egy büfé üzemeltetésére a kormányhivattaltól	ismeret	0,714	0,275	1	0,430
	vélemény	0,263	0,645	0,430	1

Ha eltérés van vélemény és a vélt szabályozás között, az inkább a kriminalizálás irányába hat (mindkét helyzet esetében 30%).

12. táblázat. A büntetendőségről alkotott vélemények a vélt szabályozáshoz képest (csak azok körében, akik az adott szabályozás ismeretéről és arról alkotott véleményükről is beszámoltak, százalék)

	Megegyezik a véleménye a <i>vélt</i> szabályozással	Kriminalizálna	Dekriminalizálna	Összesen
Valaki egy 30 000 Ft értékű ajándékot ad az ügyintézőnek, amikor egy büfé üzemeltetéséhez engedélyt kér egy kormányhivatalban.	67	30	3	100
Valaki egy 30 000 Ft értékű ajándékot ad az ügyintézőnek, miután megkapta az engedélyt a büfé üzemeltetésére a kormányhivattaltól	67	30	3	100

⁴³ A matematikában (a statisztikában) a korreláció jelzi két tetszőleges érték közötti lineáris kapcsolat nagyságát és irányát (avagy ezek egymáshoz való viszonyát). Ha a korreláció értéke 1, akkor a két változó kapcsolata tökéletes egyenes arányosság. Ha 0, akkor nincs kapcsolat a két változó között, függetlenek; ha -1, akkor a két változó szintén tökéletes összhangban van, de a kapcsolat jellege fordított arányosság. A táblázatban a korreláció értékeit (r) tüntettük fel.

4.5. Vélemények vs. helyes ismeretek

A véleményeket – *Hertogh* modelljét⁴⁴ alapul véve – összevetjük nemcsak a vélt, hanem a tényleges szabályozással is. Ennek célja annak megállapítása, hogy a válaszadók – általunk nemcsak a hatályos,⁴⁵ hanem a vélt joghoz képest is vizsgált⁴⁶ – kritikus, illetve konformista hozzáállása mekkora részben párosul tájékozottsággal vagy tájékozatlansággal. Ennek alapján nagy különbséget találunk az egyes szituációk megítélése között.

A jelenleg büntetni rendelt magatartásra (azaz az engedély kéresekor adott ajándéokra) vonatkozó büntető törvény esetén viszonylag magas azok aránya (30%), akik az előny előzetes kérését úgy tartják helyesnek büntetni, hogy tájékozatlanok, azaz (tévesen) azt hiszik, hogy az hatályos jogunkban nem képez büncselekményt. Ezek beállítódása azonban csak az általuk vélt joggal szemben kritikus, a hatályos jogot ténylegesen nem ismerik, de véleményükkel valójában azzal azonosulnak.

13. táblázat. Valaki egy 30 000 Ft értékű ajándékot ad az ügyintézőnek, amikor egy büfé üzemeltetéséhez engedélyt kér egy kormányhivatalban.
Büntetik-e? Büntessék-e? (százalék)

	Büntessék	Ne büntessék
<i>Büntetik</i>	45	3
Nem büntetik	30	22

Az ügyintézés utáni ajándékozás tekintetében viszont a lakosság közel egyharmada (30 százaléka) úgy kritikus, hogy tájékozott is. Ezt a cselekménytípust tudatosan szeretné büntetni, azaz úgy, hogy tisztában van vele: jelenleg ez nem büncselekmény.

14. táblázat. Valaki egy 30 000 Ft értékű ajándékot ad az ügyintézőnek, miután megkapta az engedélyt a büfé üzemeltetésére a kormányhivaltól.
Büntetik-e? Büntessék-e? (százalék)

	Büntessék	Ne büntessék
Büntetik	38	3
<i>Nem büntetik</i>	30	29

Éppen annyian (11%) ítélik meg különbözőképpen az engedélykéresekor, illetve az engedély megkapása után adott ajándékot, mint ahányan tudják, hogy a törvény eszerint megkülönbözteti a két helyzetet (11%), de nem ugyanazokból áll a két csoport. Akik helyesen tudják a különbséget, nagyrészt (57%) maguk is különbözőkép-

⁴⁴ Hozzá kell tennünk, hogy *Hertogh* a joggal való azonosulást általánosabb, a joggal kapcsolatos attitűd-kérdésekkel vizsgálta, és nem azzal, hogy törvényhozóként hogyan viselkednének az emberek.

⁴⁵ Lásd a 4.1. cím alatt.

⁴⁶ Lásd a 4.3. cím alatt.

pen kezelnék a két helyzetet, de egyharmaduk (35%) büntetné az utólagos ajándékot is, 8% pedig egyik esetet sem.

15. táblázat. Valaki egy 30 000 Ft értékű ajándékot ad az ügyintézőnek. Büntessék-e? (azok körében, akik helyesen ismerik mindkét helyzet törvényi szabályozását, N=115; százalék)

Büntessék		Miután megkapta az engedélyt a büfé üzemeltetésére a kormányhivataltól	
		ne büntessék	
Amikor engedélyt kér egy büfé üzemeltetésére a kormányhivataltól	büntessék	35	57
	ne büntessék	0	8

4.6. A szocio-demográfiai tényezők hatása

A következőben többváltozós elemzéssel kíséreljük megválaszolni, hogy a vélemények és szocio-demográfiai változók közül melyik befolyásolja jobban az ismeretek alakulását. A bináris logisztikus regressziós modell⁴⁷ függő változója a kétértékű, helyes/nem helyes válasz volt minden egyes szituációnál. A független változók között a szocio-demográfiai változók mellett, a másik szituációra vonatkozó ismeretet, illetve az adott szituációra vonatkozó véleményt vontuk be.⁴⁸

A modell a szórás 63 százalékát magyarázta meg az egyidejű ajándékozás szabályozása ismeretének.⁴⁹ A legerősebb befolyása az utólagos ajándékozás szabályozásának ismeretére adott válaszoknak,⁵⁰ valamint az egyidejű ajándékozásról alkotott véleményeknek volt.⁵¹

Hasonló volt a helyzet az utólagos ajándékozás esetében. A modell a szórás 67 százalékát magyarázta.⁵² A legerősebb befolyása ebben az esetben is az előzetes ajándékozás szabályozásának ismeretére adott válaszoknak,⁵³ valamint az utólagos ajándékozásról alkotott véleményeknek volt.⁵⁴

⁴⁷ A logisztikus regresszió egy függő változó és kettő vagy több független változó közötti kapcsolat leírására szolgál.

⁴⁸ Az elemzésbe a következő független változókat vontuk be: Nem (1:férfi; 2:nő); Anyagi helyzet (1: jobb; 2: körülbelül ugyanolyan; 3: rosszabb, mint más magyarországi családoké); Település mérete (1: 1000 főnél kevesebb lakos; 8: 100.000 főnél több lakos, 9: Budapest); Jár-e templomba? (1: hetente többször; 6: egyáltalán nem jár templomba, vallási összejövetelre); Dolgozik-e? (1: teljes munkaidő; 8: inaktív kereső); Család létszáma; 60 éven felüliek száma; 18 év alatti gyerekek száma; Egy főre jutó jövedelem; Életkor; Iskolai végzettség; Néz-e tévéhíradót? (0: nem; 1: legalább hetente egyszer nézi az RTL vagy a TV2 Híradót); Volt-e érintett-e bűncselekményben? (0: nem; 1: igen); Olvas-e napilapot? (1: nem; 2: igen); Büntetik-e az utólagos ajándékozást? (1: büntetik; 2: nem büntetik); Mi a véleménye az EGYIDEJŰ ajándékozásról? (1: büntessék; 2: ne büntessék)

⁴⁹ Nágelkerke $R^2=0,630$.

⁵⁰ $\exp(B)=38,138$.

⁵¹ $\exp(B)=11,070$.

⁵² Nágelkerke $R^2=0,673$.

⁵³ $\exp(B)=45,138$.

⁵⁴ $\exp(B)=11,103$.

Ez az elemzés is megerősíti, hogy a válaszokat leginkább két tényező befolyásolja: a válaszadók tételes joghoz képest sematikusabb gondolkodása, illetve a büntetni rendelés szükségességéről alkotott véleménye.

5. A jogtudat változása

Mindenképpen érdemes összevetni kutatásunk eredményeit egy korábbi (negyven évvel ezelőtti) hasonló kutatásával. Ennek alapján ugyanis következtetéseket vonhatunk le nemcsak a változások tudatáról, hanem a jogtudat változásáról is. *Kulcsár* kutatásában a hivatali vesztegetés tekintetében egyetlen kérdést tett fel, ami az engedélyezés utáni ajándékozásra vonatkozott.⁵⁵ Ebben a vonatkozásban azonban különösen érdekes összevetésre ad lehetőséget az, hogy ennek a cselekménytípusnak a büntetőjogi megítélése is változott; az 1965-ben még bűncselekménynek minősült, míg 2018-ban már nem.⁵⁶

1965-ben a megkérdezettek közel nyolctizede (78 százaléka) tudta (akkoriban helyesen) úgy, hogy bűncselekmény utólagosan ajándékot adni ügyintézésért. 2018-ra az így vélekedők aránya közel a felére csökkent. A lakosság 40 százaléka még a korábbi jogszabállyal egyezően azt tudja (tévesen), hogy ez bűncselekményt képez. A többség (58%) azonban – az új szabályozással megegyezően – már úgy tudja, hogy az utólagos ajándékozás nem bűncselekmény.

Ebből azonban elhamarkodott lenne olyan következtetést levonni, hogy a jogtudat változása a 2013-tól hatályos szabályozás ismeretéből eredne. Ebből az 58 százalékból 48 százalék ugyanis ugyanazt a (sematikus) választ adta az előzetes és utólagos ajándékozásra is: nem büntetik. Azaz jelenleg a válaszadók 48 százaléka gondolja azt tévesen, hogy a hivatalos személy megajándékozása nem bűncselekmény, nemcsak utólag, hanem egyidejűleg sem.

16. táblázat. A hivatali vesztegetés törvényességének megítélése 1965-ben⁵⁷ és 2018-ban (százalék)

	1965. P.V. lakáskiutalást kap. Hálából karórát küld a tisztviselőnek. Megengedett-e ilyen esetben az ajándékozás?	2018. Valaki egy 30 000 Ft értékű ajándékot ad az ügyintézőnek, miután megkapta az engedélyt a büfé üzemeltetésére a kormányhivaltaltól. Büntetik-e?
Büntetik	78	40
Nem büntetik	17	58
Nem tudja	5	2

⁵⁵ Lásd az 1. cím alatt.

⁵⁶ Lásd a 2. cím alatt.

⁵⁷ KULCSÁR: i. m., 53. (66. táblázat).

6. Összefoglalás

A hivatali vesztegetés tekintetében a lakosság jogismeretének szintje összességében inkább alacsony. Igen kevesen (a teljes minta 11 százaléka) tudják helyesen, hogy az engedély kérésével egyidejűleg történő ajándékozás büntetendő, míg az előny utólagos adása (ha a további befolyásolás célja nem áll fenn) már nem az. Ezzel szemben a megkérdezettek közel fele (48%) úgy tudja, hogy a hivatalos személynek adott pénzösszeg (ha az nem irányul kötelességiszegés kiváltására) sem előzetes, sem utólagos adás esetén nem képez bűncselekményt. A másik nagy csoport, a válaszadók több mint egyharmada (37%) viszont az ilyen cselekményeket (az előny adásának időpontjától és céljától függetlenül) bűncselekménynek hiszi.

A magyar társadalom büntetési hajlandósága a hivatali vesztegetés esetén magas. A válaszadók kétharmada (63%) büntetné az előzetes és utólagos ajándékozást is, ha annak címzettje egy, az ügyben eljáró vagy eljáró hivatalos személy. Jelentős részük tehát nem ért egyet a hatályos szabályozással, amely szerint az utólagos ajándékozás nem képez bűncselekményt.

A lakosság kétharmadának (67%) a véleménye megegyezik azzal, amit szabályozásnak vél. Akiknél különbség van ismeret és vélemény között, azok egyértelműen kriminalizálnának: ugyancsak háromtized azok aránya, akik szerint jelenleg nem büntetik az előzetes, illetve az utólagos hivatali vesztegetést, és az a véleménye, hogy kellene.

Akik azonban helyesnek tartják bünteti rendelni a hivatalos ügyintézés előtti ajándékozást, azok jelentős része tájékozatlan, azaz (tévesen) azt hiszi, hogy az hatályos jogunkban nem képez bűncselekményt. Ezzel szemben a hivatalos ügyintézés utáni ajándékozás tekintetében a lakosság közel egyharmada úgy kritikus, hogy egyben tájékozott is. Ezt a cselekménytípust tehát tudatosan szeretné büntetni rendelni, azaz úgy, hogy tisztában van vele: jelenleg ez nem bűncselekmény.

1965-ben még a megkérdezettek közel nyolctizede (78%) tudta (akkor helyesen) úgy, hogy bűncselekmény utólagosan ajándékot adni ügyintézésért. 2018-ra az ilyen ismerettel bírók aránya közel a felére csökkent, a többség (58%) úgy tudja (ma már szintén helyesen), hogy az utólagos ajándékozás nem bűncselekmény. Ez azonban feltehetően elsősorban nem a törvényi szabályozás 2013-as változásának ismeretére vezethető vissza: 48% ugyanis jelenleg tévesen azt gondolja, hogy a hivatalos személy megajándékozása nemcsak utólag, hanem az üzemeltetési engedély kérésével egyidejűleg sem bűncselekmény.

Hipotéziseink csak részben nyertek igazolást.

1. Az átlagember az aktív vesztegetés jogi szabályozása kapcsán töredékes tudással rendelkezik. Ennek oka azonban részben az, hogy a válaszadók – a jogi szabályozás differenciálásához képest – általában sematikus ismeretekkel rendelkeznek a témában: többségük szerint vagy minden esetben büntetik az ügyintéző megajándékozását vagy egyikben sem.
2. Gyakorlatilag semmilyen gazdasági-társadalmi helyzetet tükröző változóval nem sikerült igazán összefüggésbe hoznunk a szabályozások ismeretét. A vesztegetés büntetendőségével kapcsolatos ismereteket a szocio-demográfiai tényezők-höz képest sokkal inkább a válaszadók véleménye befolyásolta.

3. A szabályozás újdonságának ismeretével kapcsolatos hipotézisünk csak részben nyert igazolást.

Ha a jogismeretet az aktív hivatali korrupcióra vonatkozó szabályozás egésze tekintetében vizsgáljuk, akkor több mint háromszor annyian vannak, akiknek a válaszai a régi szabályozást tükrözik (37%), mint akiké az újat (11%). Ennek oka azonban nem feltétlenül a régebbi szabályozás tényleges ismerete volt, hiszen még ennél is magasabb (48%) azok aránya, akik úgy hiszik, hogy egyik cselekménytípus sem büntetendő, márpedig ez semmilyen tételes jognak sem felel meg.

Kifejezetten a hipotézis ellenében hat viszont az, hogy a hivatali vesztegetésre vonatkozó szabályozás újdonságát többen (58%) ismerik helyesen, mint annak változatlan elemét (47%). Ennek magyarázata ismét a válaszok sematikussága lehet, mivel azoknak, akinek a válaszai a szabályozási újdonságot tükrözték, négyötöde a másik szituációra is azt mondta (tévesen), hogy azt nem büntetik.